

VIRTUS

25 | 2018

Maurits Ebben

Het Staatse ambassadegebouw in de zeventiende eeuw

Het logement van Hendrick van Reede van Renswoude in Madrid, 1656-1669

29

In de ochtend van 19 september 1669 overleed na een kort ziekbed Hendrick van Reede van Renswoude, de ambassadeur van de Heren Staten-Generaal in Madrid. Omdat de Nederlandse gezant in zijn testament had verklaard als rooms-katholiek te willen sterven en als zodanig begraven te willen worden, besloten de Spaanse autoriteiten de diplomaat een katholieke staatsbegrafenis te bezorgen, volledig op kosten van Zijne Majesteit. Kosten noch moeite werden gespaard om de katholieke triomf luisier bij te zetten.¹ De pompeuze staatsbegrafenis had door de Staten-Generaal opgevat kunnen worden als een grove belediging en had de verhoudingen tussen de Republiek en Spanje op scherp kunnen zetten. Hoe pijnlijk het diplomatieke incident voor hen ook moet zijn geweest, de Heren Staten-Generaal zijn de confrontatie uit binnenlandse en buitenlandse politieke overwegingen uit de weg gegaan. De tijd was niet rijp om met een potentiële bondgenoot in conflict te raken. De zaak verdween in de doofpot en werd zorgvuldig verzwegen.²

- 1 'Sa Majesté l'a fait enterrer ce jour la le plus sumptueusement qu'il a esté possible...'; Nationaal Archief, Den Haag (NL-HaNA), Staten-Generaal, 1.01.02, inv.nr. 7064, Brief van Charles le Roy Madrid, 21 sep. 1669; Archivo Histórico de Protocolos de Madrid (AHPM), Felipe Antonio González de Montalvo, 1.569, prot. 8.377, fol. 423r-v, 8 sep. 1669; Archivo General de Palacio (AGP), Reinado de Carlos II, caja 83, expediente 2 Entierro y funerales de Baron D.^o Enrique de Relde, Embajador de Holanda. Año 1669; C.J. Gonnert, ed., *Briefwisseling tusschen de gebroeders Van der Goes, 1659-1673* (2 dln.; Amsterdam, 1909), II, 90-93.
- 2 Voor meer hierover zie: M. Ebben, 'Cross-confessional and diplomatic incidents. Dutch ambassadors in Madrid, 1648-72', in: J.L. Colomer, ed., *Ambassadors in Golden-Age Madrid. The court of Philip IV* (Madrid), ter perse.

Desalniettemin heeft Hendrick van Reede van Renswoude zijn sporen in Madrid achtergelaten. Na zijn plotselinge dood liet hij een aanzienlijke boedel na waarvan een gedetailleerde inventaris is overgeleverd. De ambassadesecretaris en Jan van Hardenbroeck, een neef (*cousin*) van Van Reede van Renswoude, hebben de inventaris korte tijd na zijn overlijden laten opstellen.³ Aan de hand van deze bron kan inzicht in de indeling en het interieur van het Staatse ambassadegebouw in Madrid worden verkregen. Over hoe zeventiende-eeuwse Staatse ambassades er uit hebben gezien, hoe de indeling ervan was en hoe ze waren ingericht, is weinig bekend. J. Heringa is tot nog toe de enige Nederlandse historicus die aandacht heeft besteed aan dit aspect van de Staatse diplomatie. Hij heeft dit niet uitvoerig kunnen doen omdat hij zijn pioniersstudie wilde toespitsen op het ceremonieel en de plaats van de Verenigde Nederlanden in het diplomatieke leven van de zeventiende eeuw. Hoewel hij het belang ervan onderkent, is de materiële en culturele zijde van de Staatse diplomatie onderbelicht gebleven, maar dat valt hem niet euvel te duiden omdat de documentatie over de indeling en interieurs van ambassades schaars is en nog weinig verkend.⁴ Dat komt omdat er onder diplomatiek historici van zijn tijd nog weinig aandacht was voor de materiële en culturele aspecten van de internationale betrekkingen.

Sedert een tweetal decennia is daar sterk verandering in gekomen onder invloed van de *cultural turn* en de invloed van andere wetenschappelijke disciplines. De nadruk is de laatste tijd verschoven van de politieke en militaire aspecten van de diplomatie naar de culturele en cultuurhistorische dimensies.⁵ Daardoor bestuderen huidige diplomatiek historici een breed, nieuw spectrum van facetten van de vroegmoderne diplomatie. Een toenemende aandacht is er nu ook voor de materiële en (sociaal-)culturele omgeving waarin onderhandelaars en gezanten hun activiteiten verrichtten.⁶ Recent zijn studies verschenen over de diplomatieke entourage, voornamelijk geconcentreerd op ambassadegebouwen en interieurs. Ze benadrukken het belang van de accommodatie van de gezanten als woon- en werkplek waarvan de architectuur, indeling, materiële aankleding en (kunst)objecten bijdroegen aan de beeldvorming en de indruk die men op de buitenwereld wilde maken. Ze waren onontbeerlijke elementen in de vroegmoderne Europese diplomatieke cultuur met

3 AHPM, 1.569, prot. 8.373, fol. 230-251v.

4 J. Heringa, *De eer en hoogheid van de staat. Over de plaats der Verenigde Nederlanden in het diplomatieke leven van de zeventiende eeuw* (Groningen, 1961) 131-135, 143-145.

5 M. Ebben en L. Sicking, 'Nieuwe diplomatieke geschiedenis van de premoderne tijd', *Tijdschrift voor Geschiedenis*, CXXVII (2014) 541-552; T. Sowerby, 'Early modern diplomatic history', *History Compass*, XIV (2016) 441-456; K. Urbach, 'Diplomatic history since the cultural turn', *The Historical Journal*, XLVI (2003) 991-997; J. Watkins, 'Towards a new diplomatic history of medieval and early modern Europe', *Journal of Medieval and Early Modern Studies*, XXXVIII (2008) 1-14.

6 F. Bosbach, *Die Kosten des Westfälischen Friedenskongresses. Eine strukturgegeschichtliche Untersuchung* (Münster, 1984); M. Häberlein en Ch. Jeggle, ed., *Materielle Grundlagen der Diplomatie* (Konstanz en München, 2013).

een symbolische functie en als een vorm van communicatie.⁷

De kennis over vroegmoderne ambassadegebouwen is gebaseerd op onderzoek van voorbeelden van buitenlandse diplomatieke accommodaties. Een studie over het Staatse logement ontbreekt en dat is des te opmerkelijker omdat er in Nederland sinds de jaren 1980 ruime belangstelling is voor de materiële wooncultuur in zeventiende en achttiende eeuw.⁸ In dit artikel wordt een eerste aanzet gegeven tot het onderzoek naar het exterieur, de indeling en de inrichting van het Staatse ambassadegebouw. Niet zelden wordt beweerd dat de Republiek in vele opzichten een anomalie was in het door monarchieën beheerste vroegmoderne Europa, waar een adellijke cultuur de boventoon voerde.⁹ Dit maakt het des te interessanter om na te gaan of de Staten-Generaal een kenmerkend eigen cultureel materiële invulling gaven aan de Staatse diplomatie. De Nederlandse legatie in Madrid wordt als uitgangspunt genomen. De boedelinventaris van Van Reede en gegevens uit studies over Staatse diplomatie vormen de belangrijkste informatiebronnen voor dit onderzoek. Alvorens het Staatse gebouw en het interieur te analyseren wordt kort ingegaan op de stand van het onderzoek naar de materiële aspecten van de vroegmoderne ambassade. Eveneens zal een bondige schets worden gegeven van Hendrick van Reedes diplomatieke loopbaan en van de omstandigheden waarin hij aan het Spaanse hof zijn werk verrichtte.

31

Het vroegmoderne ambassadegebouw

Recente studies tonen aan dat in Europa in de loop van de zeventiende eeuw conventies en sterke overeenkomsten in de diplomatieke gebruiken waren ontstaan, ook

-
- 7 R. Anderson, 'Marginal diplomatic spaces during the Jacobean Era, 1605-25', in: N.R. de Carles, ed., *Early modern diplomacy, theatre and soft power* (Londen, 2016) 163-182; C. Fletcher, "'Furnished with gentlemen.'" The ambassador's house in sixteenth-century Italy', *Renaissance Studies*, XXIV (2009) 518-535; idem, *Diplomacy in renaissance Rome. The rise of the resident ambassador* (Cambridge, 2015) 133-137; H. Jacobsen, *Luxury and power. The material world of the Stuart diplomat, 1660-1714* (Oxford, 2012); H. Rudolph en G.M. Metzger, *Material culture in modern diplomacy from the 15th to the 20th century* (Berlijn, 2016).
 - 8 Th.H. Lunsingh, C.W. Fock en A.J. van Dissel, ed., *Het Rapenburg. Geschiedenis van een Leidse gracht* (6 dln.; Leiden, 1986-1992), Va-b; A. Schuurman en P. Spierenburg, ed., *Private domain, public inquiry. Families and life-styles in the Netherlands and Europe, 1550 to the present* (Hilversum, 1996); A. Schuurman e.a., ed., *Aards geluk. De Nederlanders en hun spullen, 1550-1850* (Amsterdam, 1997); Th. Wijsenbeek-Olthuis, *Achter de gevels van Delft. Bezit en bestaan van rijk en arm in een periode van achteruitgang, 1700-1800* (Hilversum, 1987); eadem, *Het Lange Voorhout. Monumenten, mensen en macht* (Zwolle, 1998); eadem, 'Noblesse oblige. Material culture of the nobility in Holland', in: Schuurman en Spierenburg ed., *Private domain, public inquiry*, 112-124. Over het 'Jaar van het (historisch) interieur 2001', zie: J. de Haan, 'Hier ziet men uit paleizen.' *Het Groninger interieur in de zeventiende en achttiende eeuw* (Assen, 2005) 10-13; B. de Vries, 'Het interieurjaar 2001', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, CXIX (2004) 71-76.
 - 9 K. Davids en J. Lucassen, ed., *A miracle mirrored. The Dutch Republic in European perspective* (Cambridge, 1995) 1-25; M.A.M. Franken, *Coenraad van Beuningen's politieke en diplomatieke activiteiten in de jaren 1667-1684* (Groningen, 1966) 23-24; J. Huizinga, *Nederlandse beschaving in de zeventiende eeuw. Een schets* (Amsterdam, 1998) 14-15.

in de accommodatie van ambassadeurs. Gezantschappen met een buitengewoon en tijdelijk karakter voor bijvoorbeeld bijzonder overleg of het overbrengen van felicitaties vanwege een vrede of vorstelijk huwelijk kregen doorgaans onderdak aangeboden door de ontvangende vorst. Residerende of vaste diplomaten die voor onbepaalde tijd aan een hof verbleven, zochten zelf een pand dat dienst moest doen als officiële legatie en woning. Het gebouw moest de eer en de grootsheid van de vorst of de staat waardig zijn en gelegen zijn in een voornaam deel van de stad, met goede verbindingen met het vorstelijke hof en de regeringsgebouwen. Meestal ging het om aanzienlijke stadswoningen van zekere allure, soms paleisachtig, met of zonder tuinen. Aan de woningen waren weinig tot geen aanpassingen aangebracht. De meeste diplomatieke vertegenwoordigingen van Europese staten hadden tot het begin van de negentiende eeuw geen vast ambassadegebouw. Uitzonderingen waren er wel. De op-eenvolgende Spaanse ambassadeurs in Rome plachten zich te huisvesten in hetzelfde paleis aan de Piazza della Trinità, nu Piazza di Spagna.¹⁰ Toen de rivaliserende Franse ambassadeur het prestigieuze gebouw in 1646 dreigde te kopen van de verhuurder, reageerde de zittende Spaanse gezant door hoger te bieden, vastbesloten om het voor Spanje te behouden. Nog steeds dient het gebouw aan de voet van de Spaanse trappen als ambassade van Spanje. Sinds 1677 had Spanje ook in Den Haag een ambassadegebouw in eigen bezit, gelegen aan het Westeinde, nu bekend als het Spaanse Hof.¹¹

Over de indeling van de gebouwen is weinig bekend maar, typisch voor een tijd waarin geen onderscheid werd gemaakt tussen woon- en werkruimtes, diende het ambassadegebouw tegelijkertijd én als woning én als publieke ruimte voor officiële gelegenheden en ontvangsten.¹² De functionele differentiatie van de vertrekken was in de zeventiende eeuw ook nog niet zover voortgeschreden dat er een duidelijke bestemming was voor de kamers in het gebouw. Diverse ruimtes konden meerdere functies tegelijk hebben. Zo kon men overal, tot in de keuken toe, slaapgelegenheden aantreffen. Het was niet ongewoon dat ook in ontvangstruimtes een magnifiek bed aanwezig was dat naast een slaap- ook een belangrijke representatieve functie had. Naast de multifunctionele woon-, slaap- en ontvangstvertrekken, keuken en stallen, had het ambassadegebouw doorgaans een zaal met een uitgesproken

10 M. A. Ochoa Brun, *Historia de la diplomacia española. La Edad Barroca* (2 dln.; Madrid, 2006), II, 282-284.

11 D. Carrió-Invernizzi, 'Manuel de Lira, Spanish ambassador to The Hague, 1671-1678. The home of the ambassador and his role as agent of artists and art collectors', in: eadem, ed., *Embajadores culturales. Transferencias y lealtades de la diplomacia española de la Edad Moderna* (Madrid, 2016) 205-235; P. Garraán, 'Westeinde 12 – The embassy story', *Jaarboek Vereniging Die Haghe* (1966) 6-8.

12 D. Legutke, *Diplomatie als soziale Institution. Brandenburgische, sächsische und kaiserliche Gesandte in Den Haag* (Münster, 2010) 242-244; Th. Wijsenbeek-Olthuis, 'Vreemd en eigen. Ontwikkelingen in de woon- en leefcultuur binnen de Hollandse steden van de zestiende tot de negentiende eeuw', in: P. te Boekhorst, P. Burke en W. Frijhoff, ed., *Cultuur en maatschappij in Nederland, 1500-1850* (Meppel, 1992) 91-95; C.W. Fock, 'Kunstbezit in Leiden in de 17de eeuw', in: Lunsingh, Fock en Van Dissel, ed., *Het Rapenburg*, Va, 290-291.

representatief karakter. Behalve de ambassadeur mochten alleen zijn gasten van gelijke of hogere rang deze ruimte betreden. Ook was er dikwijls een kabinet of bibliotheek voor besloten overleg en de afhandeling van diplomatieke zaken. Ambassadeurs die daartoe gerechtigd waren konden bovendien beschikken over een huiskapel. Dat was voornamelijk van belang voor hen die in een land verbleven waar hun godsdienst niet in het openbaar beleden mocht worden. De kapel was meestal inpanning en vanaf de straat niet als zodanig te herkennen. Deze kerken waren dikwijls een steen des aanstoots als een gezant de deur open liet voor onderdrukte geloofsgenoten om er ongehinderd hun geloof te belijden. Vooral in tijden van politieke en religieuze spanningen werden ze gezien als een plaats van samenzwering tegen de heersende godsdienst en regering, met alle gevolgen van dien. In Londen bijvoorbeeld, plunderden oproerkraaiers in 1688 tijdens de chaos van de Glorious Revolution de ambassadekapellen van Spanje, Venetië, Toscane en Savoye, omdat ze beschouwd werden als katholieke broeinesten.¹³

33

De ambassadeurs moesten het gebouw naar eigen inzichten en grotendeels op eigen kosten inrichten. Voor de herkenbaarheid van de legatie voorzagen de ambassadeurs de gevel van een schild met de heraldische wapens van hun soeverein. Dat was in de loop van de zeventiende eeuw een algemeen diplomatiek gebruik geworden. Tot de geijkte attributen van de zeventiende-eeuwse Europese ambassadeur behoorden daarnaast kapitaal zilverwerk (bestaande uit kannen, schalen, borden, bestek en kunstobjecten), kostbare wandtapijten, meubels, schilderijen, boeken en koetsen. H. Jacobsen noemt als onderdeel van de vaste equipage van de Engelse gezanten ook een 'Kleed van Staat' met het wapen van de koning, dat achter de 'Stoel van Staat' of pardestoel gehangen moest worden. Bovendien hadden de Engelse ambassadeurs zoals gebruikelijk onder vorstelijke gezanten een baldakijn en een portret van de koning in hun residentie. Ze konden ook beschikken over een indrukwekkend staatsiebed: een ledikant, al dan niet met hemel, ten behoeve van audiënties in de ontvangst-/slaapkamer. Voor diners waren lange tafels, een groot aantal stoelen en tafellakens aanwezig. De ambassade had doorgaans ook een aanzienlijk bezit aan schilderijen en indrukwekkende spiegels ter decoratie van de wanden. De schilderijenverzameling kon de bijzondere belangstelling van de diplomaat hebben, maar diende doorgaans voornamelijk ter aankleding van de muren.¹⁴ Veel gezanten bezaten ook een boekenverzameling voor de inrichting van een kabinet of bibliotheek, waar een intieme sfeer moest worden opgeroepen voor vertrouwelijk overleg. Tot de inventaris van de legatie rekenden men ook de karossen die als een van de belangrijkste onderdelen van de uitrusting van de ambassade werden beschouwd. Naast een rijtuig voor dagelijks ge-

13 B.J. Kaplan, 'Diplomacy and domestic devotion. Embassy chapels and the toleration of religious dissent in early modern Europe', *Journal of Early Modern History*, VI (2002) 343, 361; W. Thomas, 'Diplomatieke cultuur tussen religieuze verdeeldheid en staatsraison', in: P. Kemseke, ed., *Diplomatieke cultuur* (Leuven, 2000) 71-86.

14 Fock, 'Kunstbezit in Leiden', 3, 9 e.v.; Jacobsen, *Luxury and power*, 11-36, 47, 66, 93.

bruik was er veelal een soort ‘Koets van Staat’ aanwezig voor de officiële gelegenheden aan het hof, zoals de pompeuze entrees van vertegenwoordigers van andere vorsten en staten. Deze kostbare voertuigen waren dikwijls zeer fraai uitgevoerd met dure stofferingen, kunstzinnig beeldhouwwerk en kleurrijke beschilderingen. Dat kon ook het geval zijn met draagstoelen als die tot de uitrusting behoorden.¹⁵

Het huis en het interieur van de zeventiende-eeuwse diplomaten moesten de deugden, de pracht en de grootsheid van hun meester uitstralen. Over het algemeen weken de materiële middelen die de Europese diplomaten daartoe aanwendden, niet veel van elkaar af en gebruikten ze veelal de bovengenoemde geijkte elementen. Onderzoekers benadrukken dat ambassades wat betreft materiële en visuele elementen nauwelijks een eigen karakter en typerende stijl lieten zien als een uitstraling van de identiteit van het vertegenwoordigde land, laat staan dat ze een specifieke politieke boodschap uitdroegen. Hoewel in contemporaine opvattingen de ambassade buitenlands territorium in het ontvangende land was, onderscheidde het gebouw zich in uiterlijk en interieur nauwelijks van de directe lokale omgeving. Volgens M. Netzloff was de Engelse ambassade van Sir Henry Wotton (1616-1620) in Venetië totaal afhankelijk van zijn gastheren en was er geen sprake van een soort Engelse enclave.¹⁶ Onder meer de afstand tot de cultuur en middelen uit het moederland, de directe nabijheid van het ontvangende hof en de invloed van het lokale personeel in de huishouding belemmerden inspanningen om een eigen nationale ruimte te scheppen. Door de bijzondere omstandigheden waarin diplomaten leefden, kwamen hun behuizing en interieurs meer overeen met de standaard van de elite waarmee ze aan het hof van de ontvangende vorst werden omringd.

De specifieke sociale en culturele context van de leefomstandigheden van diplomaten was in hoge mate bepalend voor het materiële en visuele karakter van de ambassade. Diplomatie was geïntegreerd in het ceremonieel van Europese monarchieën. Met name residerende ambassadeurs waren vaste deelnemers aan het hofleven van de ontvangende vorst. Ze moesten van hoge status zijn om met de inheemse elite, beheerst door de adel en aristocratie, om te gaan. H. Scott schetst in zijn studie over de diplomatieke cultuur van het ancien régime een beeld van een in toenemende mate homogene groep van aristocraten met internationale ervaring die een gemeenschappelijke, op de dominerende Franse mode gebaseerde levensstijl aannam. Die ging zich vanaf het einde van de zeventiende eeuw onderscheiden als een elite in de nationale elite door hun internationale contacten en internationale belangstelling en smaak voor buitenlandse kunst. Volgens Jacobsen kwam deze diplomatieke distinctie vanaf 1665 ook tot uitdrukking in de inrichting van de residentie van de Engelse

15 J.M. Hunt, ‘The ceremonial possession of a city. Ambassadors and their carriages in early modern Rome’, *Royal Studies Journal*, III (2016) 69-88; Jacobsen, *Luxury and power*, 29-36, 108-113.

16 M. Netzloff, ‘The ambassador’s household. Sir Henry Wotton, domesticity, and diplomatic writing’, in: R. Adams en R. Cox, ed., *Diplomacy and early modern culture* (Basingstoke, 2011) 164-165.

gezant, doordat hij zich naast de functionele standaardtributen ging omringen met kostbare kunstobjecten en curiosa die getuigden van een modebewuste smaak en een kosmopolitische levensstijl.¹⁷

Een Stichtse adellijke familie en de Staatse diplomatie

Hendrick van Reede van Renswoude stamde uit een aanzienlijke Stichtse adellijke familie. Hij was de tweede zoon van Johan van Reede van Renswoude en Jacomina van Eeden. Op grond van diverse genealogische aanwijzingen is het aannemelijk dat hij in Utrecht het levenslicht zag tussen 1620 en 1623. Hendrick was dus tussen de 46 en 49 jaar toen hij in Madrid overleed.¹⁸ Over zijn leven vóór zijn diplomatieke loopbaan is niets bekend. Een carrière als Staats vertegenwoordiger in het buitenland was geen vreemde stap in het leven van een lid van deze machtige Utrechtse adellijke clan. Godard van Reede van Nederhorst, oom van Hendrick, was een van de gevormachtigde ambassadeurs in de onderhandelingen met Spanje in Munster. Godard Adriaan van Reede van Amerongen, een achterneef, was een van de belangrijkste en actiefste Staatse diplomaten in de zeventiende eeuw. Hij was diverse malen buitengewoon gezant naar onder meer Denemarken, Spanje, Zweden en Polen en vele malen ‘extraordinaris envoyé’ naar vorsten in het Duitse Rijk, in het bijzonder naar de keurvorst van Brandenburg met wie hij in 1672 namens Willem III en de Staten-Generaal over een alliantie onderhandelde. Hendricks vader Johan van Reede van Renswoude had in zijn gewichtige politieke loopbaan ook ervaring opgedaan als diplomaat. Hij maakte deel uit van een bijzonder gezantschap naar Engeland in 1644-1645 om te bemiddelen tussen koning en parlement. Het is echter niet zo dat de familie gezamenlijk investeerde in diplomatieke carrières, zoals in het buitenland wel voorkwam.¹⁹ Dat was in de Republiek niet het geval. Toch hadden adellijke families een bijzondere belangstelling voor de Staatse diplomatie. Zo’n dertig tot veertig procent van de gezanten was van nobele afkomst.²⁰

De familie Van Reede beheerste lange tijd de Stichtse politiek en was over het algemeen sterk Oranjegezind. J.J. Poelhekke noemde Hendricks vader een ‘gepronon-

35

17 Jacobsen, *Luxury and power*, 104, 112, 231-232; H. Scott, ‘Diplomatic culture in old regime Europe’, in: idem en B. Simms, ed., *Cultures in Europe during the long eighteenth century* (Cambridge, 2007) 58-85.

18 Hendrick had naast vijf zussen een oudere broer Gerard, heer van Bornewal (1617-1666), die hij overleefde, en een jongere broer Frederick (Hendrick), heer van de Lier (1630-1715). Ik ben Egbert Wolleswinkel erkentelijk voor veel van de genealogische gegevens die hij hoofdzakelijk putte uit doop-, trouw- en begraafregisters in Het Utrechts Archief, het Haags Gemeentearchief, en uit een genealogisch handschrift bij de Hoge Raad van Adel (inv.nr. 22).

19 J. de Silva en C. Fletcher, ed., ‘Italian ambassadorial networks in early modern Europe. An introduction’, *Journal of Early Modern History*, IV (2010) 505-512.

20 D.J. Roorda, ‘Le secret du Prince. Monarchale tendenties in de Republiek, 1672-1702’, in: S. Groenveld e.a., ed., *Rond prins en patriciaat. Verspreide opstellen door D.J. Roorda* (Weesp, 1984) 174, 186-187; J. Streng, ‘De adel inde Republiek’, *Virtus. Jaarboek voor Adelsgeschiedenis*, X (2003) 93-95.

Huys te Schonauwen, 1646-1647 (zwartkrijt op papier, Roelant Roghman; coll. Teylers Museum, Haarlem)

ceerde prinsesman', maar desondanks hebben de Van Reedes ook tijdens het Eerste Stadhouderloze Tijdperk (1651-1672) in diverse staatsorganen invloedrijke functies uitgeoefend. Johan van Reede behoorde tijdens het bewind van Johan de Witt tot de kerngroep van bestuurders van de Generaliteit.²¹ Het lijkt geen twijfel dat hij deze positie heeft gebruikt om zijn zoon te laten benoemen eerst tot minister-resident en later tot volwaardig ambassadeur bij de Spaanse koning in Madrid.²² Hendrick had als zoon uit een adellijk geslacht met een diplomatieke belangstelling dus een aantal pluspunten om een succesvol gezant te zijn. Bovendien moet hij een rijk man zijn geweest die uit eigen zak een grote staat kon voeren. De executeurs testamentair kon-

21 D.E.A. Faber en R.E. de Bruin, 'Tegen de vrede. De Utrechtse ambassadeur Godard van Reede van Nederhorst en de onderhandelingen te Munster' in: J. Dane, ed., *1648 Vrede van Munster. Feit en verbeelding* (Zwolle, 1998) 107-131; F. Gouwens, Johan van Reede van Renswoude. Een Utrechtse edelman en zijn politieke netwerk in de Republiek, 1634-1682', *Virtus Jaarboek voor Adelsgeschiedenis*, XXII (2014) 51-55; J.J. Poelhekke, *Frederik Hendrik. Prins van Oranje. Een biografisch drieluik* (Zutphen, 1978) 538.

22 British Library, Egerton Manuscripts, 2535, fol. 23, 499, 524, 568; 2536, fol. 31; *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek (NNBW)* (10 dln.; Leiden, 1911-1937), III, 1036-1037.

den in 1670 vanuit Madrid naast allerlei goederen alleen al een bedrag van over de 61.000 gulden naar het vaderland sturen (zie tabel 1 verderop).²³

Hendrick heeft waarschijnlijk nog gedacht na zijn ambassadeurschap een politieke carrière in Utrecht te beginnen. In 1667 kocht hij namelijk het kasteel en de heerlijkheid Schonauwen bij Houten, niet alleen voor toekomstige bewoning maar ook omdat het bezit ervan toegang bood tot de Stichtse ridderschap en diens gevolge tot zitting in de Staten. In hetzelfde jaar nog werd hij in de ridderschap beschreven.²⁴ Wellicht was dat de belangrijkste overweging voor de aankoop van de bouwval, want meer was het niet. Volgens twee bouwmeesters uit Vianen, die in hun bouwkundig rapport meldden dat het '... soude cunnen comen tot een gheele ruine', verkeerde het kasteel in een erbarmelijke staat. Toch had Van Reede grootse plannen met zijn nieuwe aankoop, want in 1668 liet hij de twee architecten een plan opstellen tot een grootschalige verbouwing om van de oude hofstede een gerieflijk buiten in Hollands classicistische stijl te maken.²⁵ Dat lag in de bouwlustige traditie van de familie, die in Utrecht een aantal fraaie kastelen heeft neergezet.²⁶

37

Hendrick Van Reede van Renswoude in Madrid, 1656-1669

Tijdens de vredesbesprekingen in Munster hadden de Spaanse koning en de Staten-Generaal elkaar toegezegd diplomatieke banden aan te knopen. Hoewel Filips IV vrijwel direct na de vredessluiting een volwaardige ambassadeur naar Den Haag stuurde, zonden de Hoogmogende Heren pas op 20 mei 1656 een tweetal afgevaardigden naar Madrid, onder wie Hendrick van Reede van Renswoude die er alleen zou achterblijven. Tot grote ergernis van de Spaanse autoriteiten kreeg Hendrick slechts de rang van resident-minister met een beperkte commissie. Wel kon de koning het zeer waarderen dat de Heren Staten een edelman uit een belangrijk geslacht en niet een regentenzoon naar zijn hof stuurden. De belangrijkste opdracht van Van Renswoude was de klachten van Nederlandse kooplieden en consuls over de schending van de economische artikelen van de Vrede van Munster door Spaanse functionarissen aanhangig te maken bij de hoogste instanties in Madrid.²⁷ Over politieke of mili-

²³ In totaal brachten de veilingen van Van Reedes inboedel 21.491 gulden op. Bovendien konden de executeurs testamentair in Madrid twee wissels verzilveren bij de Genuese bankier Juan Baptista Crota ter waarde van 154.000 *reales de plata* (42.658 gulden), AHPM, 1.569, prot. 8.373, fol. 230-251v; prot. 8.377, fol. 426, 456, 458.

²⁴ *NNBW*, III, 1036-1037.

²⁵ Kasteel Schonauwen; <http://www.kasteleninutrecht.eu/Schonauwen.htm> (geraadpleegd 15 maart 2017).

²⁶ A.W.J. Mulder, *Het kasteel Amerongen en zijn bewoners* (Maastricht, 1949) 58-76; K. Ottenheym, *Jacob van Campen. Het klassieke ideaal in de Gouden Eeuw* (Amsterdam, 1995) 47, 82-84; P.T.A. Swillens, *Jacob van Campen, schilder en bouwmeester, 1595-1657* (Arnhem, 1979) 84-86; E. Wolleswinkel, 'Kasteeldorp Renswoude. Een politieke creatie uit de Gouden Eeuw', *Tijdschrift voor Historische Geografie*, II (2017) 236-242.

²⁷ Archivo General de Simancas (AGS), Estado, legajo 2676, Memorial que el Residente de Holanda dio en

taire zaken mocht hij alleen onderhandelen als de Staten-Generaal hem daartoe opdracht gaven en verdragen sluiten mocht hij nadrukkelijk niet. Daarvoor gingen de Hoog Mogenden rechtstreeks in gesprek met de Spaanse ambassadeur in Den Haag.

Tot de taken van Van Reede behoorden tevens de goede correspondentie en omgang met de diplomaten van de overige staten die in Madrid waren vertegenwoordigd. Vooral moest hij de Heren Hoog Mogenden op de hoogte houden van alles wat zich aan het hof en in de koninklijke raden afspeelde en informatie verstrekken over vloot- en legerzaken. Bovendien was hem de uitdrukkelijke instructie meegegeven de eer en de hoogheid van de staat te verdedigen. Dat was niet eenvoudig omdat zijn lage rang hem de nodige beperkingen oplegde. De Heren Staten betaalden Van Reede een salaris en onkostenvergoeding voor onder meer de huur van het ambassadegebouw, maar verstrekten hem als resident-minister niet de middelen om een grote staat te voeren. Bovendien verleenden de Spaanse gezagsdragers hem geen vrijwaring van diverse belastingen op gebruiksgoederen en levensmiddelen die diplomaten van een hogere rang in hun uitzonderingspositie wel genoten. De hoogste eer hoefde hem niet gebracht te worden waardoor hij, als hij al uitgenodigd werd, bij officiële gelegenheden achteraan kwam.²⁸ Evenmin had hij een plaats in de ambassadeursbanken in de hofkapel van het koninklijk paleis en ook was hij uitgesloten van het bijwonen van de viering van katholieke feestdagen, waar belangrijke politieke informatie werd uitgewisseld.

Van Reedes positie veranderde ingrijpend toen hij in 1664 bevorderd werd tot ambassadeur ordinaris. Vol trots meldde hij Den Haag dat de eerste audiëntie in zijn nieuwe hoedanigheid volgens de procedure was voltrokken die ook gevolgd was bij de eerste audiëntie van nieuw gearriveerde Franse en keizerlijke ambassadeurs, en die van de recentelijk aangekomen ambassadeur van Venetië. Nadien kwamen alle diplomaten hem aan huis feliciteren en 'alle gewenschte affectie van haere principalen tegens Uwe Hoogmogende Staten exprimeeren'.²⁹ In december werd hij ook toegelaten tot de hofkapel in het koninklijk paleis en voortaan werd zijn aanwezigheid op rooms-katholieke feesten op prijs gesteld. Hem werd medegedeeld op dezelfde eer te kunnen rekenen als die betuigd werd aan de ambassadeur van de koning van Engeland.³⁰ Van Reede was geaccepteerd en werd als volwaardig diplomaat gewaardeerd door collega-gezanten en de koning. Hij was een onderdeel van de mis-en-scène van het koninklijke hof in Madrid, waar hij zich met de titel 'baron' liet aanspreken.

el Consejo de Estado; NL-HaNA, Staten-Generaal, 1.01.02, inv.nr. 12575, nr. 35, 'Vertoogh van clachten jegens den Staet aen t'Hoff van Spaigne'.

²⁸ AGS, Estado, leg. 4.111, s.f.

²⁹ NL-HaNA, Staten-Generaal, 1.01.02, inv.nr. 11921, fol. 422-424, 428, 431, 432.

³⁰ NL-HaNA, Staten-Generaal, 1.01.02, inv.nr. 11922, fol. 19, 20.

Het Staatse ambassadegebouw in Madrid

Zoals gebruikelijk in Madrid en ook aan andere Europese vorstelijke hoven, ontving de *introduceur des ambassadeurs* (Spaans: *introducor de embajadores*) in naam van de koning de nieuw gearriveerde diplomaten. Hij zorgde voor de huisvesting van de buitenlandse gasten. De bijzondere gezantschappen kregen meestal onderdak aangeboden voor de duur van hun verblijf, terwijl de ordinaris ambassadeurs, die voor onbepaalde tijd waren aangesteld, slechts voor een korte tijd een huis van de koning ter beschikking kregen, meestal tot een paar dagen na hun eerste publieke audiëntie. De drie ambassadeurs van het Staatse buitengewone gezantschap van 1660-1661 kregen door de Spaanse koning bij hun aankomst het huis toegewezen waarin in 1659 de Franse ambassadeur maarschalk Antoine de Grammont gehuisvest was geweest. Het betrof een huis in het bezit van Felipe Antonio de Alosa y Rodarte, secretaris van de Real Cámara de Castilla.³¹ Het was kennelijk niet of schaars gemeubileerd toen de heren er hun intrek namen, en het was er koud vanwege het beperkte aantal haarden. Zelfs de Moskovische diplomaten die er in 1668 verbleven, klaagden over de koude. Die hadden tot ontsteltenis van de eigenaar het meubilair aangestoken om het huis enigszins warm te krijgen.³² Het was ook groot, zo groot dat ieder van de drie Staatse ambassadeurs er zijn eigen kwartier kon maken. Desondanks kon driekwart van het gebouw buiten gebruik blijven, terwijl ze het in totaal voor tachtig man hadden ingericht. Het was met de minste kosten aangekleed maar desalniettemin zeker de 'Staet waardigh'.³³ Hieronymus van Beverningk kreeg tijdens zijn buitengewone missie naar het Spaanse hof in 1670-1671 onderdak aangeboden in de voormalige woning van baron De Batteville, de vroegere Spaanse ambassadeur in Westminster. Het paleis was na diens dood vrijgekomen en werd beschouwd als een van de mooiste woningen van Madrid.³⁴

39

Ook andere Europese vorsten boden buitenlandse gezantschappen een logement aan. Hendrik IV van Frankrijk bijvoorbeeld stelde in 1610 aan het Staatse gezantschap Hôtel Gondi in de faubourg Saint-Germain-des-Prés beschikbaar, dat echter tot schrik van de Nederlandse ambassadeur François van Aerssen vrijwel geheel ongemeubileerd was. Het kostte hem een fortuin om het fatsoenlijk in te richten.³⁵ Constantijn Huygens, secretaris van het eerste gezantschap naar Venetië, vermeldt in zijn

31 Ochoa Brun, *Historia de la diplomacia española*, 287-288.

32 M.A. Agea Fernández, 'La primera embajada moscovita a la Monarquía Hispánica, 1667-1668' (ongepubliceerde dissertatie, Madrid, 2018) 904, noot 2157. Kennelijk was dat een Russisch gebruik omdat Moskovische gezanten ook in Den Haag brandschade in hun logement aanrichtten; Heringa, *Eer en hoogheid van de Staat*, 437.

33 M. Ebben, ed., *Lodewijk Huygens' Spaans journaal. Reis naar het hof van de koning van Spanje, 1660-1661* (Zutphen, 2005) 215-217, noot 20 en 21.

34 NL-HaNA, Staten-Generaal, 1.01.02, inv.nr. 8556, Verbaal van Hieronymus van Beverningk, 1670-1671, 7 feb. 1671.

35 S. Barendrecht, *François van Aerssen. Diplomaat aan het Franse hof, 1598-1613* (Leiden, 1965) 253-254.

reisverslag dat er onderdak voor hen was geregeld in een groot, mooi en rijk gemeubileerd palazzo aan de Canal Grande.³⁶ In Den Haag hadden de heren Staten voor de tijdelijke opvang van nieuw gearriveerde buitenlandse gezanten een speciaal huis ter beschikking, 's Lands Huis. Het was bestemd als voorlopig logement van waaruit de diplomaten naar een vaste residentie konden uitkijken. Na 1685 en tot ver in de achttiende eeuw ging het statige en prestigieuze Mauritshuis fungeren als tijdelijk verblijf voor belangrijke buitenlandse gezanten en gasten.³⁷

Terwijl de huisvesting van de buitengewone ambassadeurs door de Spaanse koning geregeld was en gedurende het verblijf werd betaald, had de Staatse resident Hendrick van Reede van Renswoude deze voorrechten niet. Het is wel waarschijnlijk dat hij voor een tijd werd vrijgehouden van onkosten (*defroy*) omdat de Spaanse ambassadeur in Den Haag erop had aangedrongen de man goed te behandelen. Bij aankomst in Madrid kreeg de diplomaat meestal door de koning een vacante woning aangeboden die naar het kundig oordeel van de *introducctor de embajadores* was geselecteerd. De diplomaat kon ervoor kiezen naar een ander onderkomen te zoeken of, als alles naar wens was, er te blijven en na verloop van het *defroy* de eigenaar huur te betalen.³⁸ Zo verging het ook Van Reede, die bij zijn aankomst in 1656 een groot huis in de Calle de la Ballesta kreeg aangeboden. Van Reede woonde er kennelijk tot zijn tevredenheid, aangezien hij er tot zijn overlijden is blijven wonen. De Heren Hoog Mogenden keurden het pand een Staatse ambassade waardig en ze achtten de duizend dukaten die de eigenaar Pedro de Ortega Castro er per jaar voor vroeg een aanvaardbare huurprijs.³⁹ De woning van Van Reede zou echter niet de vaste residentie worden voor Nederlandse diplomaten, want in 1674 bewoonde de Nederlandse gezant Adriaen Paets een statig huis in een heel ander deel van de stad, in de Calle del Mesón de Paredes, naast het gasthuis waarnaar de straat is vernoemd.⁴⁰

De buurt waar Van Reede van Renswoude resideerde, was geen toplocatie. Toch hadden ook andere diplomaten en niet de minsten, zoals de keizerlijke gezant, er hun residentie.⁴¹ Tevens woonden er ettelijke hoge koninklijke functionarissen. Het grote voordeel was bovendien dat men vanuit deze wijk snel het koninklijk paleis El Real Alcázar, het politieke centrum van het Spaanse rijk, kon bereiken. Voor het Huis van Haar Hoog Mogenden, zoals de Staatse ambassades in Europa ook door buitenland-

³⁶ F.R.E. Blom, ed., *Constantijn Huygens. Journaal van de reis naar Venetië* (Amsterdam, 2003) 139.

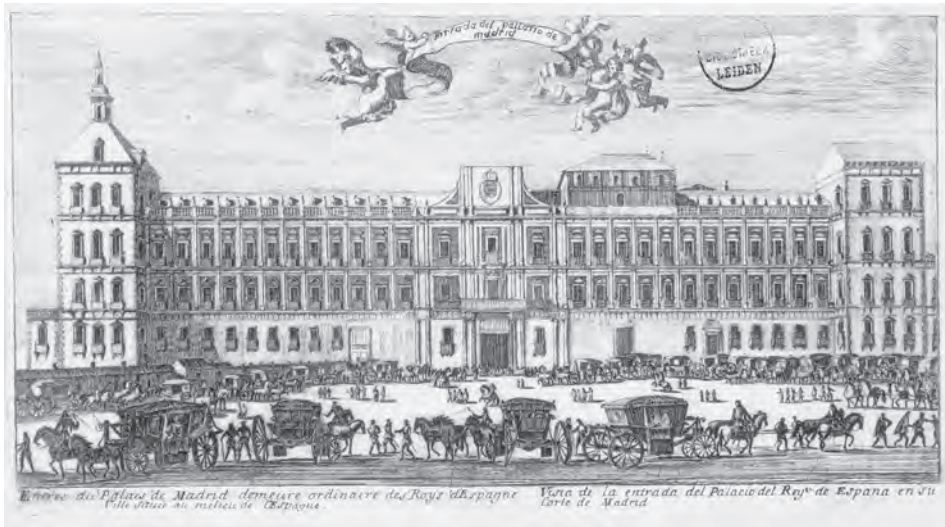
³⁷ J. de Haan, 'Het Mauritshuis als tijdelijk verblijf van buitenlandse gezanten', in: Q. Buvelot, *Mauritshuis het gebouw* (Zwolle, 2014) 108-111; Heringa, *Eer en hoogheid van de Staat*, 430.

³⁸ J. Black, *A history of diplomacy* (Londen, 2010) 175-176; Ph.S. Lachs, *The diplomatic corps under Charles II and James II* (New Brunswick, 1965) 76-79; C.G. Picavet, *La diplomatie française au temps de Louis XIV, 1661-1715* (Parijs, 1930) 97.

³⁹ AGS, Estado, leg. 2677; J. de Barrionuevo, *Avisos de Madrid, 1654-1658*, ed. A. Paz y Mélia (4 dln.; Madrid, 1892), II, 438; J. Vidaurre Jofre, *El Madrid de Velázquez y Calderón. Villa y Corte en el siglo XVII* (2 vols.; Madrid, 2000), II, 466, Plano 8D3.

⁴⁰ Archivo Histórico Nacional de Madrid (AHN), sección de Estado (Estado), leg. 2896 (2), s.f.

⁴¹ Ochoa Brun, *Diplomacia española*, VIII, 285.

El Real Alcázar (het koninklijk paleis) in Madrid tijdens de verbouwing van de voorgevel, circa 1665
(gravure, Louis Meunier; coll. Universiteitsbibliotheek Leiden)

se diplomaten werden genoemd, stonden geen zuilen of iets dergelijks om de extraterritorialiteitsgrenzen van het gezantschap te markeren. Hoewel sommige ambassadeurs en ook de Nederlandse er anders over dachten, reikte de immuniteit volgens de Spaanse autoriteiten slechts tot de deur.⁴² Daarover zou nog lang discussie worden gevoerd en niet alleen in Spanje. In feite bestonden in de zeventiende eeuw nog geen vaste regels of wetten die bepaalden in hoeverre ambassadeurs en hun huishouden buiten de lokale rechtsorde vielen. Bovendien was het onderscheid tussen het immuniteits- en extraterritorialiteitsbeginsel nog niet uitgekristalliseerd. Doorgaans maakten diplomaten aanspraak op ruimere immuniteit dan rechtsgeleerden hun in theoretische werken zouden toekennen en in de praktijk genoten ze ook veel ruimere vrijheden dan hun in juridisch opzicht toekwamen.⁴³

Om de bijzondere waardigheid van het gebouw herkenbaar te maken had de am-

⁴² AHN, Estado, leg. 2896 (2), s.f.; A. Hugon, 'Les immunités, sources de l'incident diplomatique. Le cas des relations franco-espagnoles, XVIe-XVIIe siècles', in: L. Bély and G. Poumarède, ed., *L'incident diplomatique, XVIe-XVIIe siècle* (Paris, 2010) 92-112; Picavet, *Diplomatie française*, 102-103.

⁴³ E.R. Adair, *The extraterritoriality of ambassadors in the sixteenth and seventeenth Centuries* (London, 1929) 128-158, 198-229; Kaplan, 'Diplomacy and domestic devotion', 344-345; G.V. McClanahan, *Diplomatic immunity. Principles, practices, problems* (London, 1989) 25-34; M. Ogdon, *Bases of diplomatic immunity. A study in the origin, growth and purpose of the law* (Washington, 1936) 63-84; L.S. Frey and M.L. Frey, *The history of diplomatic immunity* (Columbus, 1999) 181-185, 217-218; J.C. Barker, *The protection of diplomatic personnel* (Aldershot, 2006) 41-8.

Ambassadeurspenning met het wapen van de Staten-Generaal gehouden door twee gekroonde leeuwen en gedekt met een kroon, 1668 (zilver, Ø 6,4 cm, Juriaen Pool; coll. Rijksmuseum Amsterdam, inv. nr. NG-VG-1-583)

bassadeur waarschijnlijk een schild aan de gevel laten aanbrengen met daarop het wapen van de Verenigde Nederlanden. Ook de Staatse gevolmachtigde gezanten tijdens de vredesbesprekingen in Munster hadden dat immers gedaan.⁴⁴ Van Arent van Wassenaar van Duvenvoirde, bijzonder gezant voor de Heren Hoog Mogenden aan het Engelse hof, weten we dat hij in 1714 het wapen van de Generaliteit boven de deur van zijn woning had laten ophangen.⁴⁵ Dat moet gemodelleerd zijn geweest naar het wapen dat Nederlandse onderhandelaars in Munster boven de deur van hun verblijf hadden laten aanbrengen. Daarop prijkte een gouden leeuw met een grafelijke kroon, die in de rechter klauw een geheven zwaard vasthoudt en in de linker een bundel met zeven pijlen. Mogelijk was het wapen boven de toegang van de ambassadeurswoning in Madrid voorzien van de uitdagende Sallustiaanse spreuk *CONCORDIA RES PARVAE CRESCUNT* en had het wapen ook nog twee leeuwen als wapendragers, zoals in Munster het geval was geweest.⁴⁶

⁴⁴ A. Wicquefort, *L'Ambassadeur et ses fonctions* (2 dln., Amsterdam, 1730), I, 415; Heringa, *Eer en hoogheid van de Staat*, 145; Jacobsen, *Luxury and power*, 45; Lachs, *Diplomatic corps*, 76-79; Picavet, *Diplomatie française*, 97-98.

⁴⁵ J. Aalbers, *De Republiek en de vrede van Europa* (Groningen, 1980) 257, E. Galjaard-Daems, 'Arent (IX) van Wassenaar van Duvenvoirde (1669-1721)', in: H.M. Brokken, ed., *Heren van stand. Van Wassenaar 1200-2000. Achthonderd jaar Nederlandse adelsgeschiedenis* (Zoetermeer, 2000) 267-270.

⁴⁶ *Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur* (Latijn): Eendracht maakt ook de kleinen machtig, tweedracht maakt de grootsten zwak. Met andere woorden: eendracht maakt macht, tweedracht breekt kracht (Gaius Sallustius Crispus, *Bellum Lugurthinum*, 10.6). Het eerste gedeelte was de zinspreuk van de Republiek der Verenigde Nederlanden. Heringa, *Eer en hoogheid van de*

Het logement van Van Reede was een Staatse ambassade waardig maar desalniettemin bescheiden in vergelijking met diplomatieke vertegenwoordigingen van andere staten in Madrid. Van aanzienlijk meer allure was de paleisachtige en comfortabele woning van de resident van Genua, Alessandro Grimaldi, aan de voorname Carrera de San Gerónimo. De Genuëes had zijn residentie magnifiek ingericht met voortreffelijkste tapisserieën naar kartons van Rubens en met Italiaanse wandtapijten.⁴⁷ De Venetiaanse gezant signore Giacomo Quirini en later diens Engelse collega Sir Richard Fanshawe huurden het prachtige en luxueus ingerichte Casa de las Siete Chimineas met tuin en sinaasappelgaarde, aan de oostzijde van de stad in de richting van de Paseo del Prado.⁴⁸ Of de overige Staatse diplomatieke vertegenwoordigers in andere hofsteden beter bedeed waren dan Van Reede van Renswoude valt te bezien. Over het algemeen waren de Nederlandse residenties van wisselende allure. De eerste Nederlandse ambassadeur in Londen, Noël de Caron, heer van Schoonewalle, woonde jarenlang in een schitterend landhuis aan de zuidelijke oevers van de Theems dat voor hem gebouwd was door de Engelse Kroon.⁴⁹ Daarentegen had Cornelis van der Myle, ambassadeur bij de Doge van Venetië, in 1609 een aantal schamele kamers gehuurd. De Venetiaanse heren senatoren waren hierover zo verontwaardigd dat ze hem te kennen gaven het beneden hun stand te vinden daar op bezoek te moeten gaan. Ze drongen er bij Van der Myle op aan een woning te zoeken die meer in overeenstemming was met de eer en hoogheid van zowel de Venetiaanse als de Nederlandse republiek. Van der Myle is toen maar een fatsoenlijk huis gaan huren dat hij naar behoren liet inrichten.⁵⁰

43

Het interieur

Het interieur van de residentie van Van Reede van Renswoude in Madrid is vrij goed gedocumenteerd, doordat in het historisch notarieel archief van Madrid een inventaris, een taxatie en een verslag van de veiling van de persoonlijke bezittingen van de ambassadeur worden bewaard. Deze zijn vrijwel direct na het plotselinge overlijden van Van Reede opgemaakt op verzoek van diens secretaris, de Brusseelaar Charles Le Roy, en van Jan van Hardenbroeck, Hendricks neef.⁵¹ Beiden tra-

Staat, 145; Lachs, *Diplomatic corps*, 76-79; M.J. Pauw, 'Aantekeningen betreffende het wapen door de ambassadeurs der Republiek naar Munster te voeren', *De Nederlandse Heraut*, VII (1892) 63-72; Picavet, *Diplomatie française*, 97-98.

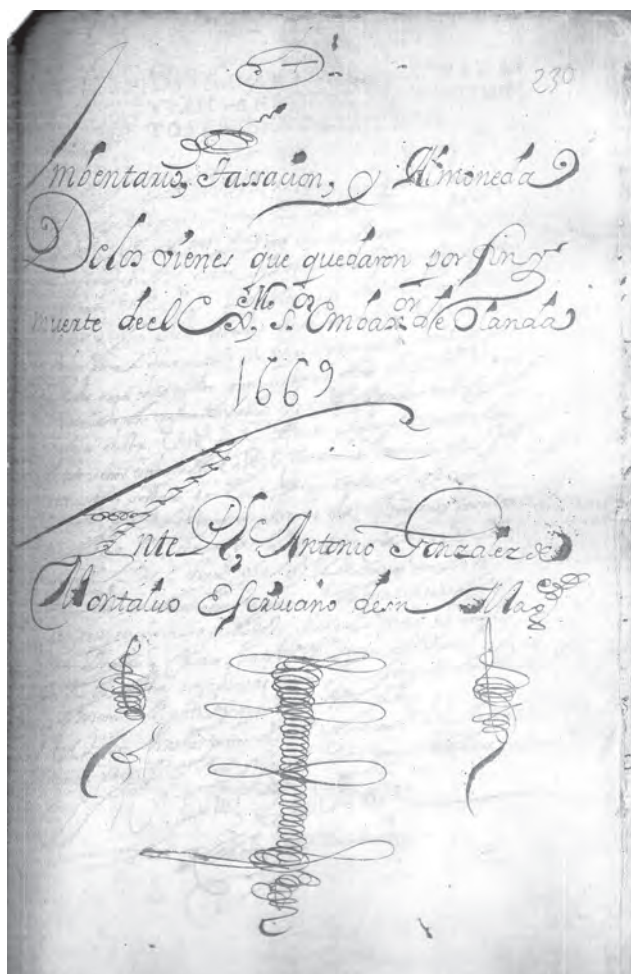
⁴⁷ Huygens, *Spaans journaal*, 269-270.

⁴⁸ Lachs, *Diplomatic corps*, 78.

⁴⁹ L. Jardine, *Going Dutch. How England plundered Holland's glory* (Londen, 2009) 94-95.

⁵⁰ Heringa, *Eer en hoogheid van de Staat*, 142.

⁵¹ Hendrick van Reede van Renswoude overleed om acht uur 's ochtends op 19 september 1669 na een ziekbed van negentien dagen. Hij werd op 31 augustus overvallen door een heftige koorts veroorzaakt door huidtyfus (in het Spaans *tabardillo* genoemd) die hij niet te boven kwam, ondanks alle zorg en specialistische medische bijstand. NL-HaNA, Staten-Generaal, 1.01.02, inv.nr. 7064, Brief van Charles Le Roy Madrid, 21 sep. 1669.

Inventaris-, taxatie- en
veilingrapport van de
goederen van Hendrick van
Reede van Renswoude, 1669
(Archivo Histórico de
Protocolos de Madrid
(1.569), prot. 8.373, fol.
230)

den op als executeurs testamentair. Omdat het de privébezittingen van de ambassadeur betreft krijgt men geen volledig beeld van het interieur van het gebouw. Waarschijnlijk ontbreken staatsobjecten die meer licht hadden kunnen werpen op de officiële representatie van de Republiek in het buitenland en in het bijzonder in Spanje. Veel zullen er dat echter niet zijn geweest omdat, zoals gezegd, de vroegmoderne diplomaten hun ambtswoning veelal zelf en vaak ook nog op eigen kosten moesten inrichten. Als vanzelfsprekend heeft Van Hardenbroeck ook objecten buiten de inventarisatie en taxatie gehouden omdat hij niet alles wilde verkopen. Hij heeft ook waardevolle en dierbare stukken gerepatrieerd, zoals blijkt uit een verzoek van de bejaarde vader van de overleden ambassadeur aan raadpensionaris Johan de Witt. Johan van Reede van Renswoude verzocht deze meubels van zijn zoon, diens bibliotheek en diens huispersoneel op kosten van de staat per schip van

San Sebastián naar Nederland terug te laten brengen.⁵²

Hoewel dus geen volledig beeld is te reconstrueren komen uit het rapport van de notaris een aantal gegevens naar voren die inzicht geven in de indeling en de inrichting van het logement. Hoe de indeling van het gebouw is geweest, is moeilijk te achterhalen. De inventaris biedt daarover geen duidelijkheid omdat de notaris de inboedel niet van vertrek tot vertrek heeft beschreven, met uitzondering van de keuken en de stallen, maar grotendeels naar categorie (zie tabel 1). Wel is vast te stellen dat het gebouw naast ongedifferentieerde woon- en slaapkamers, keuken en stallen over een grote zaal en een bibliotheek beschikte. De documentatie van de begrafenis van de ambassadeur bevestigt het bestaan van een grote representatieve zaal. De overledene lag er opgebaard, voordat hij met triomfantelijk katholiek vertoon door de straten van Madrid naar zijn laatste rustplaats in de jezuïetenkerk werd gebracht.⁵³ Specifieke voorwerpen (een atlas, landkaarten en globes op standaard), meubels (een kapitaal bureau) en verwijzingen naar een substantieel boekenbezit duiden op het bestaan van een bibliotheek.⁵⁴ Die heeft hij naast privédoeleinden mogelijk ook gebruikt voor vertrouwelijk overleg met Spaanse gezagsdragers, collega-diplomaten en landgenoten. Het huis van de Staatse gezant Arent van Wassenae van Duvenvoirde in Londen had naast de gangbare indeling van een voorname woning met een antichambre en een audiëntiekamer ook een dergelijk 'kabinet' voor overleg.⁵⁵ In de ambassade is eveneens een huiskapel aanwezig geweest. Sinds 22 juli 1663 was Van Reede gepromoveerd tot ordinaris ambassadeur, wat hem het recht gaf er een eigen predikant op na te houden en een kapel in te richten, strikt voor gebruik door hem en zijn Nederlandse personeel.⁵⁶

45

Een belangrijk element in de decoratie van het Huis van Haar Hoog Mogenden vormden de wandtapijten of tapisserieën van de ambassadeur. Het fijn Brussels werk in de ambassade bestond uit een reeks van acht tapijten van vijf ellen hoog over het geliefde thema de *Geschiedenis van Phaeton*, de Ovidiaanse metamorfose die diende als voorbeeld van de overmoed. De ingehuurd tapijtmeester Thomás de Pazos schatte in zijn taxatierapport de prijs van de serie in totaal op 24.200 *reales de vellón*, al bijna het zesde deel van de totale waarde van de inboedel van de residentie.⁵⁷ Dat is

52 NL-HaNA, Staten-Generaal, 1.01.02 inv.nr. 11.138 en 7064, brief Utrecht, 20 okt. 1669.

53 AGP, Reinado de Carlos II, caja 83, expediente 2 Entierro y funerales de Baron D.ⁿ Enrique de Relde, Embajador de Holanda. Año 1669.

54 NL-HaNA, Staten-Generaal, 1.01.02 inv.nr. 11.138 en 7064, brief Utrecht, 20 okt. 1669.

55 Aalbers, *Republiek*, 257, 415.

56 AGS, Estado, leg. 4.111; NL-HaNA, Staten-Generaal, 1.01.02, inv.nr. 11921, fol. 422-424, 428, 431, 432; inv.nr. 11922, fol. 19, 20; P. van Balen, *De verbetering der gedachten*, ed. M.J. van den Hoven (Baarn, 1988) 13; M.J. van den Hoven, 'Petrus van Balens Spinozistische logica', *Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte*, LXXV (1983) 81-87; O. Schutte, *Nederlandse vertegenwoordigers in het buitenland, 1584-1810* (Den Haag, 1976) 403-404.

57 De Raad van State rekende in 1669 voor 1 *real de plata* 0,277 gulden. De *real de vellón* kwam overeen met minder dan de helft daarvan: ongeveer 0,125 gulden; NL-HaNA, Raad van State, 1.01.19, inv.nr. 2110, I, s.f.

TABEL 1 BOEDELINVENTARIS VAN HENDRICK VAN REEDE VAN RENSWOUDE, MADRID, 1669

Categorie	Reales de vellón	Reales de plata	Guldens
Meubels	45.240		
Zilverwerk	38.760		
Tapisserieën	24.200		
Koetsen, draagstoel, rijdieren	21.600		
Schilderijen	12.194		
Stoffering	8.224		
Totaal	150.218		18.777
Wissels		154.000	42.658
Totaal			61.435

Bron: AHPM, 1.569, prot. 8.373, fol. 230-251v.

46

niet opzienbarend omdat tapisserieën een kostbaar kwaliteitsproduct vormen waarin dure materialen zoals goud- en zilverdraad kunnen zijn verwerkt. Bovendien was de fabricage een arbeids- en kapitaalintensief proces. Het waren hoogwaardige en tegelijkertijd functionele textielproducten, die niet uitsluitend dienst deden als decoratie maar ook als bescherming tegen de koude. De Zuid-Nederlandse tapisserieën genoten een wijdverbreide faam vanwege hun kwaliteit en artistieke gehalte, en waren zeer in trek bij de Spaanse vorsten en edelen. De algemene waardering voor deze prestigieuze wandkleden was zo hoog dat ze ook werden gebruikt als waardevaste beleggingsobjecten.⁵⁸ Tapisserieën waren een vast onderdeel van de decoratie van de diplomatieke ambtswoning in Madrid en andere Europese hofsteden. De Spaanse *chargé d'affaires* in Den Haag, Vincent Richard, had in de benedenzaal een serie van vijf wandtapijten en de Spaanse ambassadeur Baltasar de Fuenmayor, markies van Castel Moncayo, bezat er een in acht delen over de geschiedenis van Cleopatra naast een tiendelige reeks met bloemmotief.⁵⁹ Dikwijls sleepten ambassadeurs deze aankleding in kisten mee vanuit het vaderland om verzekerd te zijn van passende opsmuk van hun woning in het buitenland.⁶⁰ In Den Haag verdwenen tapisserieën gedurende de stadhouderloze periode tijdelijk uit de inrichting, toen er een voorkeur was voor burgerlijke mode. Na het herstel van het Oranjehof met de komst van Willem III raakten de wandkleden weer *en vogue* en etaleerden zij op niet mis te verstane wijze een adel-

58 G. Delmarcel, *Het Vlaamse wandtapijt van de 15^e tot de 18^e eeuw* (Tielt, 1999) 14-17; H. Göbel, *Wandteppiche I. Die Niederlande* (Leipzig, 1923) 355-358; C., Herrero Carretero, 'Tapices flamencos en la colección de la Corona de España', in: K. Brosens, ed., *Flemish tapestry in European and American collections. Studies in honour of Guy Delmarcel* (Turnhout, 2003) 161-170.

59 Haags Gemeente Archief (HGA), Notarieel Archief, 0372, inv.nr. 281, fol. 43; inv.nr. 817.

60 Jacobsen, *Luxury and power*, 23.

lijke levensstijl die nauw was verbonden met de herleefde hofcultuur.⁶¹

Van Reede van Renswoude beschikte ook over het nodige zilverwerk dat voor een kleine 39.000 *reales de vellón* verspreid over de negen veilingdagen werd verkocht. Het bestond uit grote en kleine borden, bestek, vlees- en fruitschalen, schotels, presenteerbladen, karaffen, schenkkannen, suiker- en peperbussen, en diverse soorten kandelaars. Tussen het zilverwerk (waaronder ook gouden kannen waren gerubriceerd) bevonden zich geen bijzondere objecten van grote artistieke waarde, althans in de inventaris en het veilingrapport wordt er geen melding van gemaakt. Het betreft vooral huishoudelijke voorwerpen die nodig waren voor het houden van representatieve diners en banketten voor de Madrileense en diplomatieke elite.

De meubels vormden de categorie huisraad die door de taxateur het hoogst werd aangeslagen (ruim 45.000 *reales de vellón*). Opvallend waren vier grote kostbare spiegels (8.000 *reales de vellón*), die meer dan een en een kwart el hoog waren. Ze waren voorzien van dure koorden met inkarnaat rode zijden kwasten. Fraai was ook het ebbenhouten bureau met schildpad ingelegde kolommen, laden en deurtjes (10.000 *reales de vellón*) en een ledikant volledig van Indisch palissanderhout (4.000 *reales de vellón*), dat later door de executeurs testamentair uit de veiling werd teruggetrokken. Waarschijnlijk is het bed met nog andere meubels naar Nederland teruggestuurd.⁶² Jan van Hardenbroeck en Charles le Roy hebben, zoals gezegd, niet alle meubels te koop aangeboden maar een deel, en waarschijnlijk de kostbaarste, laten repatriëren.

Onder het in Madrid geveilde meubilair bevond zich een grote hoeveelheid stoelen en taboeretten. De mooiste waren acht notenhouten zetels met karmozijnrood fluweel, voorzien van gouden tressen en afgewerkt met goudbeslag, alsook 36 notenhouten stoelen met leer dat bevestigd was met gouden siernagels. Waarschijnlijk werden de vele stoelen aangeschoven aan de in de inventaris genoemde tafels van anderhalve el die mogelijk aan elkaar werden gezet voor diners en banketten. Hoewel de meeste Europese gezanten een Stoel van Staat of paradezetel in hun huis plachten te hebben om de aanwezigheid van hun soeverein te verbeelden, is in de inventaris van een dergelijke quasi troon niets terug te vinden. Dat is een belangrijke constatering omdat, voor zover bekend, er ook nooit wordt gesproken over paradezetels in Nederlandse ambassades, wat betekent dat dit meubelstuk zeer waarschijnlijk niet tot de standaardtributen van de Staatse gezant behoorde.⁶³

Uit het verzoek van vader Johan van Reede van Renswoude aan De Witt kan worden afgeleid dat ook Hendricks privébibliotheek op transport is gezet naar de Republiek, met uitzondering van een twaalfdelige atlas die in de veiling voor 4.000 *reales*

61 C.W. Fock, ed., *Het Nederlandse interieur in beeld, 1600-1900* (Zwolle, 2001) 36-38, 101; S. Groenveld, 'Terug naar Wassenaar. De stijging van de Duvenvoirdes, 1523-1663', in: Brokken, ed., *Heren van stand*, 144-145; Wijsenbeek-Olthuis, ed., *Het Lange Voorhout*, 86, 103; eadem, 'Noblesse oblige', 100, 121-122.

62 NL-HaNA, Staten-Generaal, 1.01.02, inv.nr. 11.138 en 7064, brief Utrecht, 20 okt. 1669.

63 Wicquefort, *L'Ambassadeur*, I, 415; Heringa, *Eer en hoogheid van de Staat*, 131-134, 442.

de vellón van de hand ging.⁶⁴ Een verzameling van 48 grote en kleine landkaarten die, omdat ze in lijsten waren gevat, waarschijnlijk als wandversiering van de bibliotheek, entree, gang of een andere ruimte hadden gediend, en twee wereldbollen met standaard werden ook te koop aangeboden.⁶⁵ Deze attributen en het kostbare bureau hebben waarschijnlijk deel uit gemaakt van het interieur van de bibliotheek. In de ambassade was eveneens de predikantsbibliotheek ondergebracht, die na de dood van de Staatse gezant door de Inquisitie in beslag werd genomen. De geloofsrechters gaven die pas weer vrij nadat ze de verzekering hadden gekregen dat de protestantse boeken niet in Spanje verkocht of verspreid zouden worden.⁶⁶

Bij de stofferingen bevond zich een troonhemel, in het Frans een *dais* geheten. Het was van karmozijnrood fluweel en wit-strogeel brokaat, voorzien van een gouden passement en gouden franjes. De prijs van het fraaie exemplaar werd geschat op 2.000 *reales de vellón*. Het gebruik van het baldakijn was voor een Staatse ambassadeur uitzonderlijk en is bij Nederlandse diplomaten waarschijnlijk pas laat in zwang gekomen. In 1652 had Willem Boreel, ambassadeur in Parijs, permissie gevraagd om ter ere van de staat een ‘dosseret nae het exempel van andere ambassadeurs als van Portugal, Venetien ende Savoyen’ te mogen gebruiken. De Staten-Generaal hebben over deze nieuwigheid toen niet dadelijk een beslissing genomen en kwamen er later kennelijk ook niet meer toe.⁶⁷ De extraordinaris ambassadeur Adriaen Paets schafte in 1672 voor zijn vertrek naar Spanje een *dais* aan omdat die naar zijn zeggen in Spanje onmisbaar zou zijn. Iedere aanzienlijke Spanjaard in Madrid had er in elk vertrek op de begane grond wel een, en in grote huizen konden er wel tot dertig worden aangetroffen, zo weet de Franse gravin van Aulnoy in haar beroemde *Voyage d’Espagne* te melden.⁶⁸ Dat lijkt wel erg overdreven, maar Van Reede van Renswoude heeft waarschijnlijk niet bij diplomatieke collega’s en Spaanse edelen kunnen achterblijven en vanwege de eer en de hoogheid van de Staat er ten minste een in zijn woning laten plaatsen. Hij beschikte ook over een hemel voor boven zijn bed met een passement van goud en zijde, zes gordijnen of ‘behangsels’, zoals men die toentertijd placht te noemen, en andere dure draperieën. Het is echter zeer de vraag of Staatse ambassadeurs in andere landen dan Frankrijk, Spanje en Portugal ook over een *dais* beschik-

64 Waarschijnlijk betreft het de Franstalige editie van de *Atlas Maior* die Joan Blaeu in twaalf delen heeft uitgegeven in Amsterdam tussen 1662 en 1665. Gezien de prijs was het wellicht een ingekleurde versie; J. Goss ed., *Blaeu. De grote atlas van de wereld in de 17de eeuw* (Lisse, 1992) 17.

65 Fock, ‘Kunstbezit in Leiden’, 27.

66 NL-HaNA, Staten-Generaal, 1.01.02, inv.nr. 8556, 22 maart 1671, bijlage 58, 27 juni 1671; inv.nr. 7058, 26 okt. 1664; J. Hartog, ‘De oprichting van eene godgeleerde bibliotheek bij onze ambassade te Madrid in 1664’, *Studiën en bijdragen op ’t gebied der historische theologie*, II (1872) 377-386; M.J.A. de Vrijer, *Ds. Petrus van Balen, Medicinae et juris doctor. Ambassade- en hofprediker in de Gouden eeuw* (Utrecht, 1928) 24-27.

67 Heringa, *Eer en hoogheid van de Staat*, 133.

68 F.J.L. Krämer, *De Nederlandsch-Spaansche diplomatie vóór den Vrede van Nijmegen* (Utrecht, 1892) 8; M.C. Jumelle de Berneville, *Relation du voyage d’Espagne* (2 dln.; Den Haag, 1691) II, 330-331.

ten, temeer daar de ambassadeurs van een andere republiek, Venetië, er doorgaans evenmin een hadden.⁶⁹

Over de functie van het baldakijn bestaat nog veel onduidelijkheid. De betekenis ervan hangt af van de functie van de persoon en in welke context zij er gebruik van maakte. In het geval van de Nederlandse ambassadeur kunnen we ons voorstellen dat het gebruik ervan in relatie stond tot zijn functie van vertegenwoordiger van de soevereine Heren Staten-Generaal in den vreemde. In de ambassade werd de legitimiteit van de soevereine status ten toon gespreid met de attributen *dais* en een afbeelding van de vorst daaronder of in het Nederlandse geval het Generaliteitswapen en het devies van de Verenigde Nederlanden.⁷⁰ In de vroegmoderne diplomatieke context waarin ideeën over extraterritorialiteit steeds meer ingang vonden was dat goed mogelijk omdat volgens die opvattingen ambassadeurs in hun ambtswoning zich in hun eigen land bevonden. Daardoor was een dergelijk vertoon van soevereine macht niet in conflict met de rechten van de ontvangende vorst.⁷¹ Zoals het Generaliteitswapen aan de gevel van de ambassade aan het grote publiek duidelijk maakte welke functie en status het gebouw had, liet de combinatie van *dais* en wapen, waarschijnlijk geplaatst in de audiëntiezaal, er bij de genodigden geen twijfel over bestaan waar zij zich bevonden en in welke hoedanigheid ze werden ontvangen.⁷² Een Kleed van Staat heeft in de ambassade echter ontbroken, althans in de inventaris wordt er geen gewag van gemaakt en in overige Nederlandse residenties wordt er ook nooit iets over vermeld.

49

Opvallend aan de bezittingen van de Nederlandse ambassadeur is de aanzienlijke schilderijenverzameling. De collectie van de Staatse ambassadeur bestond uit 137 exemplaren, waarvan de in Madrid woonachtige ervaren taxateur en schilder van Zuid-Nederlandse afkomst, Francisco de Verges (Frans van Bergen) de waarde op ruim 12.000 *reales de vellón* schatte (zie tabel 1 en 2). Wat omvang betreft was de verzameling bij lange na niet te vergelijken met die van Spaanse hoge edelen of rijke functionarissen, maar ze was over het algemeen groter dan die van personen met vrije beroepen of handelaren. Wat de waarde en wellicht daardoor ook de kwaliteit betreft, waren de werken in de Madrileense context van een duidelijk minder kaliber.⁷³ Voor Spaanse begrippen waren de schilderijen ook van kleine afmetingen.

⁶⁹ Heringa, *Eer en hoogheid van de Staat*, 133.

⁷⁰ D.H. Bodart, 'Le portrait royal sous le dais. Polysémie d'un dispositif de représentation dans l'Espagne et dans l'Italie du XVIIe siècle', in: J.L. Colomer, ed., *Arte y diplomacia de la Monarquía Hispánica en el siglo XVII* (Madrid, 2003) 94-96.

⁷¹ Adair, *The extraterritoriality*, 198-239.

⁷² Bodart, 'Le portrait royal sous le dais', 100.

⁷³ J. Brown, *Painting in Spain, 1500-1700* (Yale, 1998) 176-177.

TABEL 2 INVENTARIS SCHILDERIJENCOLLECTIE VAN HENDRICK VAN REEDE VAN RENSWOUDE
MADRID 1669

Onderwerp	Aantal	Percentage	Gemiddelde waarde
Landschap	49	36	65
Portret	30	22	66
Religieuze voorstelling	29	21	138
Stilleven	21	15	62
Onbekend	6	4,5	124
Mythologische voorstelling	2	1,5	475
Totaal	137	100	

Gemiddelde waarde in *reales de vellón*. Bron: AHPM, 1.569, prot. 8.373, fol. 230-251v.

50

De conclusie mag worden getrokken dat de collectie geen bewijs is van een fijnzinnige artistieke belangstelling, vooral ook als men bedenkt dat vergelijkbare en zelfs kleinere verzamelingen waren opgebouwd rondom één of een paar zeer dure opmerkelijke kunstwerken van prestigieuze kunstenaars. In het middelpunt van de collectie van de Vlaamse koopman Peter van Vught bijvoorbeeld figureerde een schilderij van Jacob Jordaens (*Kruisafname*) dat geschat werd op 3000 *reales de vellón*.⁷⁴ Zulke topstukken ontbraken in Van Reedes collectie. Van niet één schilderij wordt in de inventaris de naam van de maker vermeld. Slechts twee doeken staken wat prijs betreft boven de overige uit. Het ging om een mythologische afbeelding van Jupiter en Danaë (800 *realen*) en een Bijbelse voorstelling van Adam en Eva (500 *realen*). Maar ook deze werken waren van weinig belang, want een doek dat er echt toe deed, moest op zijn minst een paar duizend realen opbrengen.

De collectie diende vooral ter decoratie van de ambtswoning en de hoeveelheid werken en niet de kwaliteit ervan was van belang om een schitterende indruk te maken op de bezoeker van het Staatse logement in Madrid. Dat was niet uitzonderlijk. Dikwijls waren in de zeventiende eeuw de muren van de hoofdvertrekken van belangrijke onderkomens van boven tot onder bedekt met schilderijen om de gewenste uitstraling van pracht en praal te bereiken. De kwaliteit van de schilderijen deed er daarbij niet zo toe als er maar zoveel hingen dat de bezoeker onder de indruk was van de ruimte die hij betrad.⁷⁵

Een groot aantal schilderijen van vorsten, heiligen en landschappen hebben de wanden van kamers van de Nederlandse legatie gevuld. De landschappen en portret-

⁷⁴ P. Cherry, 'Seventeenth-century Spanish taste', in M.B. Burke and P. Cherry, ed., *Collections of paintings in Madrid, 1601-1755* (2 dln.; Los Angeles, 1997), I, 3-4, 365.

⁷⁵ Brown, *Painting in Spain, 176-177*; Fock, 'Kunstbezit in Leiden', 259, 269 e.v.

ten waren de grootste categorieën (respectievelijk 49 en dertig) en van gemiddeld geringe waarde (respectievelijk 65 en 66 *realen*). Ook bevatte de verzameling veel werken met religieuze onderwerpen (29), die gemiddeld duurder (138 *realen*) waren dan de landschappen en portretten. Bovendien had Van Reede een aanzienlijk aantal stillevens (21) die gemiddeld maar 62 *realen* per stuk opbrachten en twee mythologische voorstellingen in huis. Een ervan was, als gezegd, het duurste schilderij van de collectie, maar bleef onverkocht, mogelijk omdat er geen belangstelling voor was of omdat de erfgenamen uiteindelijk besloten hadden het buiten de veiling te houden.

De collectie week enigszins af van de Spaanse smaak en lijkt door de vele landschappen en portretten een Nederlands karakter te hebben.⁷⁶ Ook de grotere aandacht van de verzamelaar voor stillevens wijst mogelijk in die richting, maar verder heeft de collectie weinig gemeen met Nederlands schilderijenbezit. Daarin zijn vooral genrestukken zeer prominent aanwezig en die ontbreken in de collectie van Van Reede.⁷⁷ De schilderijenverzameling van de Staatse ambassadeur is niet typisch Nederlands te noemen. Ze droeg evenmin een boodschap uit van Nederlandse staatkundige, politieke of religieuze opvattingen. Het tegendeel kan zelfs worden beweerd, gezien het grote aantal devotionele schilderijen dat heiligen en Maria tot onderwerp had. Zelfs het portret van een paus bevond zich onder de kunststukken. Dergelijke elementen zijn niet te rijmen met het protestantse karakter van de Republiek. Evenmin zijn de vele vorstenportretten, waarvan de meeste van Habsburgers waren, een uitdrukking van de republikeinse staatsvorm van de Verenigde Nederlanden en al helemaal niet van de anti-monarchale opvattingen van het regime van de 'Ware Vrijheid' van Johan de Witt. Deze schilderijen pasten wel in een adellijke traditie van familie- en vorstenportretten die ook in ambassades voorkwamen. In de ambtswoning van de Spaanse diplomaat Vincent Richard in Den Haag, bijvoorbeeld, bevonden zich naast portretten van de eigen vorst eveneens die van andere (bevriende) soevereinen en opvallend ook van alle Spaanse ambassadeurs die tot dan toe in de Hofstad hadden gediend.⁷⁸

⁷⁶ Brown, *Painting in Spain*, 176-77; Burke and Cherry, ed., *Collections of Paintings*, 189-190.

⁷⁷ Ch. Brown, *The Dutchness of Dutch art* (Amsterdam, 2002) 9, 27-28; Fock, 'Kunstbezit in Leiden', 14, 19-23; M. North, 'Republican art? Dutch and Swiss art and art-production compared', in: A. Holenstein e.a., ed., *The republican alternative. The Netherlands and Switzerland compared* (Amsterdam, 2008) 193-210; J.L. Price, *Dutch culture in the Golden Age* (Londen, 2011) 106; A. van der Woude, 'De schilderijenproductie in Holland tijdens de Republiek. Een poging tot kwantificatie', in: Schuurman e.a., ed., *Aards geluk*, 255-258.

⁷⁸ HGA, Notarieel Archief, 0372, inv.nr. 281, fol. 43. Met dank aan Robin Remmerswaal die mij op dit document heeft gewezen. J. van der Veen, 'Schilderijencollecties in de Republiek ten tijde van Frederik Hendrik en Amalia', in: P. van der Ploeg en C. Vermeeren, ed., *Vorstelijk verzameld. De kunstcollectie van Frederik Hendrik en Amalia* (Zwolle, 1997) 90-91; Wijsenbeek-Olthuis, 'Noblesse Oblige', 117; J. Woodall, "'His Majesty's most majestic room.'" The division of sovereign identity in Philip II of Spain's lost portrait gallery at El Pardo', in: R.L. Falkenburg e.a., ed., *Beeld en zelfbeeld in de Nederlandse kunst, 1550-1750* (Zwolle, 1995) 53-103.

Gezicht op de Carrera de San Jerónimo en de Paseo del Prado met een stoet karossen, Madrid, 1686
(olieverf op doek, toegeschreven aan Jan van Kessel III; coll. Museo Nacional Thyssen-Bornemisza,
Madrid, inv.nr. CTB. 1998.81)

Sinds het aantreden van Filips IV heerste in Madrid een typische verzamelkoorts. De koning had als een van de grootste schilderijenverzamelaar van zijn tijd vele hoge edelen het voorbeeld gegeven. De verzamelwoede was ook overgeslagen op nieuwe groepen collectioneers, zoals leden van de koninklijke bureaucratie maar ook vermogende kooplieden. Van Reede was er kennelijk niet door bevangen geraakt en hij is zeer waarschijnlijk niet de samensteller van de schilderijendecoratie in zijn huis. Bekend is namelijk dat toen de jonge diplomaat bij zijn entree het huis in de Calle de la Ballesta kreeg toegewezen, dat al was ingericht.⁷⁹ Van Reede heeft op een gegeven moment de hele collectie van de huiseigenaar overgenomen. De man was diep in de schulden geraakt en de Nederlandse ambassadeur heeft hem uit de financiële problemen gehaald door de hele huisraad over te nemen en een regeling voor de huur te treffen.⁸⁰

Het is niet bekend in welke ruimtes welke schilderijen hebben gehangen. De inventaris biedt daarover geen duidelijkheid omdat de notaris de inboedel niet van vertrek tot vertrek heeft beschreven. Niet onwaarschijnlijk hingen bepaalde schilderijen, mogelijk in series, bij elkaar in de 'publieke', representatieve ruimtes van het gebouw waar de ambassadeur officiële genodigden ontving en bevonden andere werken zich in de meer private gedeeltes. De sterk katholiek getinte stukken hadden mogelijk daar hun plaats en zijn wellicht een aanwijzing voor de persoonlijke religieuze voorkeur van de diplomaat. Bovendien weten we niet of er schilderijen in Staats

⁷⁹ Barrionuevo, *Avisos de Madrid*, II, 445.

⁸⁰ AGS, Estado, leg. 2677, 25 mei 1661 en 2 juni 1661.

bezit waren die het interieur hebben gesierd maar niet in de inventaris zijn vermeld. Evenmin is bekend of de executeurs andere werken die privé-eigendom waren van Van Reede van Renswoude buiten de inventarisatie hebben gelaten. In de bronnen is over beide mogelijkheden niets terug te vinden.

Zoals gebruikelijk waren ook de karossen in de inventaris van de huisraad opgenomen. Van Reede van Renswoude had de beschikking over een aantal vervoersmiddelen die zijn functie van diplomaat waardig waren. Naast een draagstoel stonden in het koetshuis een grote karos en een koets van kleiner formaat. Beide waren zeer fraai uitgevoerde luxe rijtuiggen met zomer- en winterbekleding van fluweel, damast en zijde, waarvan de nieuwste, waarschijnlijk de grootste, voor 16.000 *reales de vellón* werd verkocht aan de bisschop van Oviedo, overste-generaal van de orde van Sint Franciscus. Voor deze koets konden, vreemd genoeg, zes dieren worden gespannen, terwijl alleen de rijtuiggen van de koning met zoveel paarden of muilezels getrokken mochten worden. Ambassadeurs reden dan wel in koetsen met zes trekdieren naar het koninklijk paleis bij gelegenheid van hun eerste audiëntie, maar dat deden ze in rijtuiggen van de koning. Dat was aan de meeste hoven in Europa zo geregeld. Desalniettemin was het diplomaten elders in Europa toegestaan in karossen met zes paarden rond te rijden naar gelang de gelegenheid.⁸¹ Het tuigage van de grote koets en de tien trekdieren die Van Reede op stal had, doen vermoeden dat de Nederlandse gezant in staat is geweest zes dieren te gebruiken.⁸²

53

Niet duidelijk is of de Staatse ambassadeur voor de herkenbaarheid aan de achterzijde van zijn 'Karos van Staat' een uit hout gesneden en geschilderd wapen van de Generaliteit had laten aanbrengen, zoals zijn Nederlandse ambtgenoten Jacob Cats en de zijnen in 1651 in Londen hadden gedaan. Karossen waren bij uitstek een statussymbool voor edelen en diplomaten die ermee door de stad of langs prestigieuze lommerrijke lanen waar men graag werd gezien toerden. In Madrid gingen hoge edelen en diplomaten uit rijden in hun opgesmukte rijtuiggen langs de Paseo del Prado en in Den Haag langs de baan van het Lange Voorhout. Belangrijker voor de diplomaten waren de parades bij de entrees van collega's en andere officiële gelegenheden waar ze de eer en de hoogheid van hun vorst of staat met een indrukwekkend rijtuig ten toon konden spreiden. Van Reede kan met zijn prachtige grote 'Karos van Staat' in de Madrileense *cabalgatas* geen slecht figuur hebben geslagen.

Opvallend is dat er in de inventaris porselein noch exotica zijn terug te vinden, terwijl de aanwezigheid van exotica of imitaties van oosterse producten volgens Th. Wijsenbeek-Olthuis het meest karakteristieke kenmerk was van het Hollandse interieur en zelfs van de Hollandse levensstijl.⁸³ Vooral het verzamelen van Chinees of Ja-

⁸¹ AHN, Estado, leg. 2896 (2); Heringa, *Eer en hoogheid van de Staat*, 397-403.

⁸² NL-HaNA, Raad van State, 1.01.19, inv.nr. 2110, I, s.f.

⁸³ Fock, *Het Nederlandse interieur in beeld*, 45-46, 110-111; Wijsenbeek-Olthuis, 'Vreemd en eigen', 101-102.

pans porselein, maar ook van Delfts aardewerk van goede kwaliteit, was wijdverbreid in alle rangen en standen binnen de Republiek. Amalia van Solms had in de Oranjepaleizen rondom Den Haag waardevolle collecties aangelegd die als sierstukken in kabinetten waren uitgestald.⁸⁴ Ook de adel pronkte met oosters porselein en Delfts aardewerk, dat men eveneens beschouwde als een gepast object om te schenken aan aristocratische vrienden en verwanten. In de tweede helft van de zeventiende eeuw waren porselein en andere exotica geen ongebruikelijke geschenken in de diplomatieke wereld, wat het ontbreken ervan in Van Reedes interieur des te meer bevreemdt. Ook Spaanse diplomaten en Spanjaarden uit hogere kringen waren niet onbekend met het verzamelen van porselein en exotica. De echtgenote van de Spaanse ambassadeur, de markies van Moncayo, bezat een kosmopolitische verzameling van porselein uit Spanje, Portugal, *Las Indias*, Japan en Delft.⁸⁵ Kennelijk was Van Reede van Renswoude niet door deze toch heel kenmerkende Nederlandse hang naar porselein en exotica bevangen. Het is desalniettemin mogelijk dat deze schatten mee teruggestuurd zijn naar de erfgenamen in de Republiek.

54

Conclusies

Wat kan er nu gezegd worden over het Staatse ambassadegebouw op basis van de residentie van Van Reede van Renswoude in Madrid en de bestaande literatuur? De Hoog Mogende heren investeerden niet in een permanente vestiging van de Staatse ambassade in een specifiek gebouw. Ambassadeurs huurden naar eigen inzicht een representatief pand dat op een strategisch plaats gesitueerd was, dichtbij de macht, in de buurt van diplomaten van overige staten. Het gebouw was meestal volledig gemeubilleerd met toevoeging van enkele persoonlijke bezittingen en wellicht ook Staatse attributen. Aan de buitenzijde was de functie van het gebouw gemarkeerd met het wapen van de Verenigde Nederlanden. In dit alles weken de Noord-Nederlanders niet af van wat in Europa gebruikelijk was, behalve dat Spaanse, Franse en Engelse gezanten eerder kozen voor een toplocatie terwijl de Staatse gezant koos voor zuinigheid.

Over de indeling van het gebouw is weinig te zeggen omdat de inventaris van Van Reedes boedel niet van vertrek tot vertrek is opgesteld. Desalniettemin zijn er aanwijzingen dat het gebouw een audiëntiezaal had en bestond uit ongedifferentieerde slaap-/woonvertrekken, die mogelijk naast private ook publieke functies hadden. De Nederlandse diplomaat beschikte ook over een bibliotheek en een huiskapel. Dit past in het algemene beeld voor Staatse ambassades en eveneens voor die van buitenlandse vorsten.

Een aantal belangrijke attributen die Jacobsen oormerkt als standaardonderdelen van de uitrusting van de vroegmoderne Engelse ambassadeur ontbraken in de equipa-

⁸⁴ C.W. Fock, 'Frederik Hendrik en Amalia's appartementen. Vorstelijk vertoon naast de triomf van het porselein', in: Van der Ploeg en Vermeeren, ed., *Vorstelijk verzameld*, 80-84.

⁸⁵ HGA, Notarieel Archief, 0372, inv.nr. 817.

ge van Van Reede. In zijn woning bevonden zich geen Kleed van Staat, noch een pardestoel of quasi troon en evenmin het portret van de vorst. Dat is goed te begrijpen omdat Van Reede de vertegenwoordiger was van een Republiek met een collegiaal bestuur. Wellicht dat ter compensatie het abstracte wapenschild van Staat het persoonlijke portret van de vorst heeft vervangen onder de troonhemel die in de residentie wel aanwezig was. Niet alleen dat ornament sierde de Staatse legatie, maar ook andere typische attributen waarmee de vroegmoderne ambassadeur zich omringde, maakten deel uit van de inboedel van Van Reedes huis. Kostbare wandtapijten, zilverwerk, een prachtig ledikant met hemel, kapitale spiegels, een schilderijen- en een boekenverzameling behoorden tot het interieur. Van de trend tot een modieuze culturele verfijning en een kosmopolitische levensstijl, die Jacobsen bespeurt in Engelse diplomatieke kringen sinds 1665, is in de inboedel van Van Reede echter weinig terug te vinden. De inrichting was echter een ambassade waardig en voldeed aan de functionele eisen van de vroegmoderne diplomatie. Hoogwaardige gasten konden er ontvangen worden naar de geldende normen en er kon in een vertrouwelijke sfeer worden onderhandeld en rijkelijk gedineerd. Bovendien beschikte Van Reede over een prachtig karos waarmee hij zich groots kon vertonen in de straten van Madrid. De woonomgeving van de Staatse diplomaat, als die van Hendrick van Reede van Renswoude als voorbeeld genomen wordt, past grotendeels in het beeld dat Jacobsen en Scott schetsen van een gemeenschappelijke, door de adel beïnvloede diplomatieke levensstijl in vroegmodern Europa.

De levensstijl en het materiële karakter van de ambassade zijn, zoals Netzloff beweert, echter ook sterk bepaald door de praktische plaatselijke omstandigheden waarin de gezant zich bevond. Dat gold ook voor Van Reede van Renswoude, die een volledig ingericht Madrileens huis als Staatse ambassade had gekozen dat weinig tot niets van een Nederlandse identiteit, levensstijl of politieke of religieuze boodschap weerspiegelde. Ver verwijderd van zijn vaderland moest hij zich plooiën naar de diplomatieke woon- en leefcultuur aan het Spaanse hof. In zijn aanpassing is hij uiteindelijk wel heel ver gegaan toen hij, waarschijnlijk onder invloed van zijn jarenlange religieuze isolement en onder druk van zijn Spaanse omgeving, zich bekeerde tot het katholicisme.

Maurits Ebben

The Dutch Embassy building in the seventeenth century

The residence of Hendrick van Reede van Renswoude in Madrid, 1656-1669

Even though Dutch historians have been investigating seventeenth-century material culture with regard to lifestyle and home furnishing extensively since the early 1980s, no such research has been done on the material world of the United Provinces' diplomats abroad. This article seeks to provide insights into the main material cultural aspects of the seventeenth-century Dutch embassy: the building's exterior, lay-out, and furnishing. A detailed inventory of Baron Hendrick van Reede van Renswoude's movables, the first ambassador of the Lords States General to the Spanish court (1656-1669), is the main source for a detailed case study on the accommodations of the Dutch ambassador. His residence in Madrid, its indoor and outdoor spaces were equipped with the customary attributes of an early modern European diplomat. Although less lavish, opulent and refined than the French or Spanish, the Dutch diplomat's material cultural world fitted in with the general diplomatic culture, which was increasingly influenced by the ethos of the nobility across Europe in the seventeenth century. At the same time, local conditions and lifestyle conventions shaped the ambassadorial building's exterior and interior. The fact that Dutch diplomats, like almost all European diplomats, took residence in rented furnished local houses, undermined the implicit separateness of the embassy as a distinctly national space that reflected a typical lifestyle, a political or religious message.

Dr Maurits Ebben (1955) is a lecturer at the Institute for History of Leiden University. He teaches early modern history and specialises in the external relations of the Dutch Republic, particularly those with the Iberian world. He has published extensively on Spanish and Dutch early modern history. His current research focuses on European and Dutch diplomatic history of the seventeenth and eighteenth centuries.

Institute for History, Leiden University, Doelensteeg 16, 2311 VL Leiden, the Netherlands – m.a.ebben@hum.leidenuniv.nl

Adellijke echo's? De invloed van de adel op de ontwikkeling van buitenplaatsen langs de rivieren van het Amstelland en de Oude Rijn <i>Gerrit van Oosterom</i>	9
Het Staatse ambassadegebouw in de zeventiende eeuw. Het logement van Hendrick van Reede van Renswoude in Madrid, 1656-1669 <i>Maurits Ebben</i>	29
Naar het Oosten. Geografische verschillen in het ledenbestand van de Ridderlijke Duitse Orde, Balije van Utrecht, 1640-1840 <i>Renger E. de Bruin</i>	57
De Belgische orangistische adel I. De zuidelijke adel in het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830) <i>Els Witte</i>	79
The Bentinck family archives. Highlights and suggestions for further research <i>Menoucha Ruitenberg</i>	103
Bildung und Erziehung. Zur Bedeutung zweier Schlüsselkategorien für Charlotte Sophie Gräfin Bentinck <i>Christina Randig</i>	114
Charlotte Sophie, Joseph Eckhel and numismatics <i>Daniela Williams</i>	127
<i>Craignez honte</i> . The Bentinck coats of arms and their use as an expression of the cross-border character of the family <i>Olivier Mertens</i>	144
Fathers and Sons. A sketch of the noble life forms of the Bentincks in the period of the Great Wars in Europe (1672-1748) <i>Yme Kuiper</i>	162
Van wapenbord tot koningsboek. Herinnering, herstel en herbestemming in de heraldiek van het Gulden Vlies (1559-1795) <i>Steven Thiry</i>	179

25 | 2018

